

Tandhälsovårdens organisation i ett landsting

Odd Larje

Tandhälsovården i Stockholms läns landsting har en omfattande verksamhet — alltifrån stora kollektivprofylaktiska åtgärder till olika utredningar av enskilda människors tandhälsa. För att allt skall löpa effektivt har man på ett särskilt sätt differentierat verksamheten mellan berörda tandläkare.

I föreliggande artikel ges en information om den organisatoriska och administrativa sidan av tandhälsoverksamheten.

Odd Larje är övertandläkare och chef för tandhälsovården i Stockholms läns landsting samt ämnesföreträdare i socialodontologi vid Karolinska institutet i Stockholm.

Historik

Sedan folktandvårdens start 1939 har förebyggande åtgärder i etappvis ökande grad inbegripits i den tandvård landstingen erbjudit.

Redan när planerna för folktandvården formades på 1930-talet underströk de sakkunniga preventionens betydelse (SOU 1935: 46). Vid denna tidpunkt ansågs emellertid riktlinjerna för en profylaktiskt inriktad verksamhet inte helt vetenskapligt klarlagda. Först efter de s k Vipeholmsundersökningarna 1947—1951 vilka visade sambandet mellan vissa kostförhållanden och kariessjukdomen introducerades i större skala tandvård inom folktandvården, till en början i form av informationsverksamhet. Sålunda värdjades dåvarande medicinalstyrelsen i cirkulär (den 27 maj 1953) till alla läkare, tandläkare, sjuksköterskor, tandsköterskor och övrig medicinalpersonal att "aktivt medverka i det förebyggande arbetet med tandröta". I olika senare utredningar, t ex Folktandvården (SOU 1960: 1), 1961 års sjukförsäkringsutredning — Tandvårdsförsäkring (SOU 1965: 7), Folktandvårdens utbyggnad och

reglering (SOU 1970: 11), Allmän tandvårdsförsäkring (SOU 1972: 81) beaktas den förebyggande tandvårdens stora betydelse och angelägenhet. Den sistnämnda utredningen, vilken utgjorde grunden för den tandvårdsförsäkring som nu gäller sedan den 1 januari 1974, accentuerade på ett tydligt sätt de förebyggande åtgärderna genom att betona att försäkringen för den enskilde patienten även skulle omfatta dessa åtgärder samt genom att redovisa olika kollektiva preventionsmetoder.

Folktandvårdens intresse för förebyggande tandvård i olika former resulterade i att det — främst under 1960-talets senare del — inrättades speciella befattningar i landstingen (och de landstingsfria kommunerna) i tandhälsovård varvid även s k tandhälsovårdsavdelningar uppstod med en rad preventiva arbetsuppgifter på sitt program.

Nutidens tandhälsovård

Begreppet tandhälsovård är relativt nytt och innebär en organiserad tillämpning av olika förebyggande metoder i syfte att minska tandsjukdomarnas uppkomst och utbredning. Tandhälsovård kan också sägas vara en systematisering av olika förebyggande åtgärder, främst riktade mot våra två stora folksjukdomar — karies och parodontit.

Tandhälsovård kan bedrivas såväl i kollektiva som individuella former. Tandhälsovård i dess mest kollektiva form innebär en "automatisk" profylax för en stor grupp människor — där individens medverkan är obetydlig om ens någon. Fluoridering av dricksvatten är en dylik åtgärd. En annan automatisk kollektiv tandhälsoåtgärd kan vara att bidra till att i samhället introducera s k tandvänliga sötsaker och livsmedel vilka skulle ha en mindre tandsjukdomsframkallande benägenhet än de gängse produkterna. Tandhälsovård

dens företrädare i landstingen måste noga följa och bevaka — och kanske även bidra till — utvecklingen inom den "automatiska" profylaktikens område.

Men huvudparten av tandhälsovårdens arbetsuppgifter ligger idag på att införa olika system för förebyggande vård vid barnavårdscentraler, mödravårdscentraler, i skolor, vid vårdinstitutioner etc.

En närmare presentation av dessa verksamhetsformer och effekten därav görs exempelvis av B. Forsman i Tandläkartidningen Nr 1, 1975: Tandhälsovård — resultat och möjligheter i ett landstingsområde.

Med tanke på tandhälsovårdens mångfacettering, där olika preventiva åtgärder, separata eller i integrerad form med annan tandvård, meddelas stora eller små patientgrupper — eller enskilda individer varierar arbetsuppgiftsbeskrivningen något för tandhälsovårdsorganisationerna i de olika landstingen. Variationerna är dock inte så stora. I Stockholms läns landsting, där tjänster finns för 8 tandläkare samt medarbetare att på heltid bedriva tandhälsovård är arbetsuppgifterna följande:

- Vara kontaktorgan beträffande tandhälsofrågor till centrala och lokala myndigheter såsom socialstyrelsen, landstingsförbundet, fakulteterna, länsläkarorganisationen, länsskolnämnden samt till massmedia och allmänheten.
- Ombesörja kollektivprofylaktiska åtgärder på fältet, såsom fluorprofylax och munhygieniska åtgärder i skolor och institutioner av skilda slag. Initiera den individuella profylaxen som distriktstandläkare skall utföra.
- Ombesörja att tandhälsovård bedrivs inom den allmänna hälso- och sjukvården, främst inom barnhälsovården, långtidsvården samt vid institutioner för fysiskt och psykiskt handikappade.
- Ombesörja service beträffande tandhälsovård exempelvis innefattande material för informationer och auskultationer liksom insamling och registrering av uppgifter om fluorhalten i länets dricksvattentäkter.

- Ombesörja fortbildning och vidareutbildning (auskultationer) i tandhälsovård för tandläkare och övrig tandvårdspersonal.
- Ombesörja undervisning och information till nyckelkategorier inom hälso- och sjukvård samt skolväsendet m m.
- Ombesörja individuella utredningar av svårare fall av tandsjukdomar, främst karies, vilka kräver speciella profylaktiska åtgärder.
- Bevaka utvecklingen samt utföra effektstudier och visst utvecklingsarbete.

Genom att tandhälsoorganisationen i Stockholms läns landsting har eget laboratorium för undersökningar av bl a saliv och bakterieflora för patientutredningsverksamheten kan även viss mikrobiologisk service ges, exempelvis bakteriologisk typbestämning av prover från rotkanaler. Likaså har tandhälsoorganisationen genom sina laboratorieresurser i Stockholms län även blivit en instans för rådgivning och kontroll beträffande tandvårdens hygieniska rutiner till förhindrande av smittspridning.

Ledning

I olika kretsar har sedan länge förts diskussioner hur en tandhälsoorganisations eller tandhälsovårdsavdelnings ledning skulle se ut. Från sakkunnigt håll har med rätta pekats på faran av en förflockning av verksamheten om dess ledande företrädare inte besitter djupgående odontologiska kunskaper kompletterade med god orientering i vissa naturvetenskapliga och medicinska ämnen. Även organisationsförmåga liksom förmåga att uttrycka sig i tal och skrift för olika fora spelar givetvis en betydande roll.

Det har även i olika omgångar diskuterats huruvida tandhälsovård skulle bli odontologisk specialitet eller ej. För specialitet talar den specialkunskap i bl a olika delar av odontologin som tandhälsovårdens företrädare måste besitta, mot specialitet talar svårigheter att avgränsa området från andra odontologiska discipliner; verksamheten är ju till stor del av integrerande natur. 1971 års utredning om tandläkares specialistutbildning m m "Tandläkarnas utbildning (Soc.dep Ds S 1975: 14)" har föreslagit att "Tandhälsovård" på

grund av svårigheter att avgränsa dess verksamhetsområde ej skall bli specialitet men väl sk behörighetsområde: — "Enligt utredningen bör därför särskilda behörighetsvillkor uppställas för innehav av sådana cheftjänster inom tandhälsovården som enligt utredningens bedömning bör inrättas inom varje huvudmannaoområde. Utredningen finner att kravet på odontologiska kunskaper kan uppfyllas antingen genom specialistkompetens i pedodonti eller i parodontologi eller genom dokumentation av kunskaper i cariologi motsvarande vad som kommer att krävas för behörighet inom ämnesområdet cariologi. — — —" Tandläkare i tandhälsovård bör dessutom ha kunskaper i samhällsodontologi.

Områdesindelning

Som tidigare framhållits omspanner Tandhälsovårdens arbetsuppgifter i Stockholms läns landsting ett synnerligen stort verksamhetsområde — från bevakning och medverkande i genomförande av stora kollektivprofylaktiska åtgärder till omfattande utredningar av enstaka individers tandhälsosituation, liksom mikrobiologisk laborieverksamhet och verksamhet inom hygienens område. För att denna verksamhet skall löpa effektivt har det visat sig nödvändigt att på ett särskilt sätt differentiera verksamheten mellan de 8 tandläkare som bedriver den. Vid första tanken skulle det måhända framstå som värdefullt att om en tandhälsoorganisation har ett antal tandläkare till förfogande kunde lämpligen landstingsområdet delas in geografiskt dem emellan. Men med utgångspunkt från de önskvärda fördjupade odontologiska kunskaperna som många pekat på att tandhälsovårdens företrädare skall besitta torde det vara ännu värdefullare att dela in verksamhetsutövningen efter odontologiska linjer.

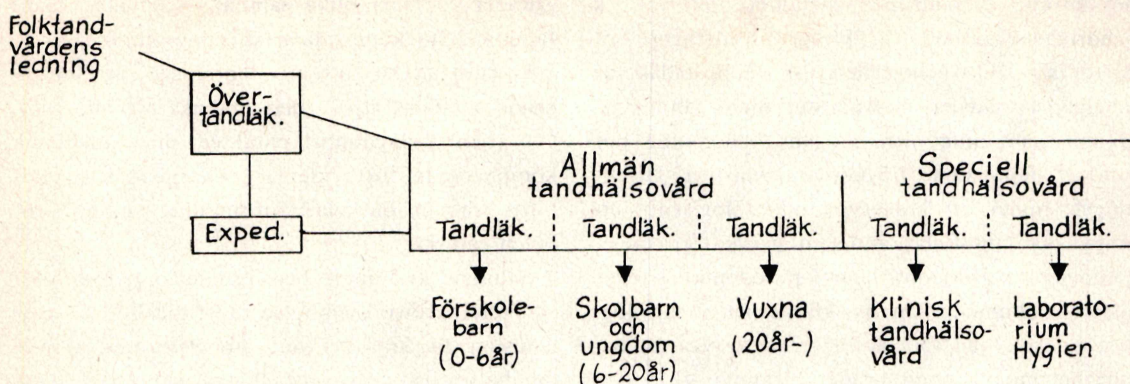
Mot en rent geografisk indelningsgrund talar även risken av ett stort antal dubbel- eller flerdubbelkontakter med andra samhällsserviceföreträdares verksamhet — exempelvis inom hälso- och sjukvård — vilkas geografiska indelning av landstingsområdet inte sammanfaller med tandhälsovårdens. Risken för dylika mångdubbelkontakter är givetvis särskilt stor i ett landstingsom-

råde med många olika geografiska indelningsgrunder för sina olika samhällsaktiviteter, vilket fallet är i Stockholms läns landstingsområde.

Genom att ha en viss odontologisk indelningsgrund av tandhälsovården undviks sålunda dubbel- och mångdubbelkontakter med måhända komplicerade förvecklingar och merarbete samtidigt som en önskvärd fördjupning av verksamheten kan ske.

Sålunda kan man beträffande organisationen av tandhälsoverksamheten i Stockholms läns landsting särskilja två verksamhetsformer: allmän tandhälsovård och speciell tandhälsovård. Den sistnämnda har organisatoriskt 2 verksamhetsgrenar: en för individuell klinisk tandhälsovård och en för laborieverksamhet och hygien. Landstingets allmänna tandhälsovård har indelats i 3 verksamhetsgrenar: en för förskolebarnens tandhälsovård, en för skolbarn- och ungdomstandhälsovård samt en för tandhälsovård för vuxna. Tillsammans finns i tandhälsoorganisationen sålunda 5 verksamhetsgrenar. Varje gren leds av en tandläkare med speciella kunskaper inom det aktuella området och med assistens av olika medarbetare. Genom att dessa 5 tandläkare är chefer för en verksamhet som skär genom hela landstingsområdet och genom att de är väl samlade centralt kan en synnerligen god och planlagd kontakt fås med olika statliga, landstingskommunala och primärkommunala förvaltningar, olika intressegrupper etc samt inte minst med landstingets egen tandvårdspersonal inom distrikts-specialist- och institutionstandvård. För samordningen av tandhälsovårdens 5 verksamhetsgrenar svarar en övertandläkare, artikelförfattaren. Min huvudsakliga arbetsuppgift förutom den viktiga samordnande och ledande funktionen — allt ifrån dess dagliga rutiner till tämligen avancerade utvecklingsprojekt — är givetvis att i särskilt hög grad bevaka utvecklingen inom hela området samt vara den centrala kontaktpersonen i våra mångfacetterade kontakter. Jag har även viktig stabsfunktion för den övriga tandvårdens ledning. Det är nämligen av fundamental betydelse att tandhälsovård integreras i all tandvård, dess planering och dess genomförande, så att vi på ett

Fig 1. Tandhälsovårdens organisation i Stockholms läns landsting

effektivt sätt kan minska behovet av reparativa åtgärder. (Fig. 1.)

Tjänsterna

Men i tandhälsoorganisationen i Stockholms läns landsting finns, utöver de nu nämnda 6 tandläkartjänsterna ytterligare 2 tandläkartjänster. Den ena av dessa tjänster är en utbildningstjänst, s k assistenttandläkartjänst, vilkens innehavare har ett tidsbestämt förordnande och därvid genomgår ett utbildningsprogram omfattande många olika områden av verksamheten. Den andra tjänsten förstärker verksamheten inom barntandhälsovården. Till denna centralt placerade tandhälsopersonal kommer ett drygt 60-tal medarbetare, främst tandsköterskor som arbetar på fältet i den beskrivna linjeorganisationen med att effektivt olik tandhälsovårdande åtgärder. För att dessa medarbetare skall få en god koppling även till distriktstandvården har speciella kliniker utsetts som är deras kontaktkliniker vid vilka de ibland kan utöva viss klinisk verksamhet på s k riskpatienter, där de har förråd för verksamheten etc.

För att ytterligare fördjupa kontakterna med folktandvårdens andra verksamhetsformer, finns inom distriktstandvården ett stort antal tandläkare vilka är tandhälsoorganisationens speciella "kontakttandläkare" för olika regioner och tandklinik i landstingsområdet. Dessa tandläkare kallas bl a till regelbundna konferenser i tandhälsofrågor och svarar till stor del för att den önsk-

värda integreringen mellan tandhälsovårdande och tandsjukvårdande verksamhet skall realiseras.

Regelbundna sammankomster, ibland i kursform, har tandhälsovårdens ledning även med den tandvårdspersonal som är verksam vid barnavårdscentralerna, med tandhygienister och med de många tilläggsutbildade tandsköterskorna.

Den måhända tillsynes stora tandhälsoorganisationen i Stockholms läns landsting skall sättas i relation till landstingsområdets folktäthet med ett befolkningsunderlag på nära 1,5 miljoner människor. Ser man budgetmässigt på tandhälsovårdsorganisationen, utgör dess budget 4—5 % av hela folktandvårdens, dvs samma relation råder här som i de flesta andra landsting.

Nuvarande omfång

Tandhälsoverksamheten i Stockholms läns landsting är nu i ett relativt kraftigt expansionsstadium. Ur årsrapporten för 1976 kan följande vara värt att notera:

- Tandhälsoverksamheten vid barnavårdscentralerna har omfattat landstingsområdets samtliga 246 barnavårdscentraler och tagit drygt 10 000 tandläkartimmar i anspråk
- Av de 40 mödravårdscentralerna i landstingsområdet som har föräldraundervisning har tandläkare deltagit i undervisningen vid 13 centraler
- Information i olika former har skett till huvudparten av landstingsområdets 1 464 förskolor

- Kollektiv profylaktikverksamhet i form av fluorsköljningar varannan vecka och munhygienisk instruktion har erbjudits 180 000 grundskolebarn varvid deltagandet varit mellan 90 — 95 %. Beträffande gymnasieskolan saknas ännu resurser för en systematisk verksamhet

Men man kan också notera att tandhälsoverksamheten för vissa kategorier, exempelvis långtids-sjuka och handikappade ännu inte — på grund av resursbrist — satts i system. Här finns alltså behov av åtskillig mer satsning på tandhälsovård — en satsning som landstingets ledande instanser förhoppningsvis finner väl värd.

* * *

Tandhälsovård är sålunda en systematisering av olika förebyggande åtgärder i syfte att förhindra tandsjukdomarnas — främst karies och parodontit — uppkomst och utbredning. Odontologiskt sett

ingår den i all tandvård. Organisatoriskt har den egna företrädare i landstingen med särskild insikt i dess olika tillämpningsområden. Den förekommer i såväl kollektiva som individuella former där olika profylaxmetoder anpassas till olika befolkningsgrupper och enskilda patienter. I Stockholms läns landsting har tandhälsovårdens företrädare såväl stabs- som linjefunktion med viss egen personal motsvarande mer än 60 heltidstjänster. Den organisatoriska uppdelningen av verksamheten i 5 olika linjer med en speciell tandläkare som företrädare varje linje och en samordnande övertandläkare, ger verksamheten en god möjlighet till fördjupning och underlättar därjämte kontakterna med andra samhällsservicefunktioner.

En större satsning på tandhälsovård är synnerligen angelägen för att minska behovet av reparativ vård samt bidra till bättre folkhälsa.

Fotoprint kan

BLANKETTER

Distinkt tryck på högklassigt papper, rätt pris och omgående leverans är orsaken till att allt fler läkare och sjukvårdsinrättningar anlitat vår blankettservice.

Några blankettproblem får Ni aldrig, om Ni vänder Er till oss. Vi är utrustade att utveckla och tillverka för Er passande blanketter, att användas i de rutiner som ingår i såväl vård som administration.

Välkomna med Era beställningar och förfrågningar.

Tryckeriaktiebolaget

fotoprint

Kungsbacka

Tel. 0300/110 00-1-2

Nyhyttan

Kurort och enskilt sjukhem

Storslagen bergslagsnatur — utmärkta promenadvägar — hög och torr barrskogsluft — sjukgymnastik — massage — bad.

Läkare: *Med. Dr G. Smårs.*

Behandling av invärtes sjukdomar, mag- och tarmsjukdomar, hjärt- och blodtryckssjukdomar, reumatiska åkommor. Konvalescens och rekreation. Prospekt och upplysningar genom rumsbeställningar. Tel 0587/604 00.

Postadress: FACK 65, 710 32 JÄRNBOÅS.